

feljton

Najvažniji hrvatski političar u doba pada Habsburške Monarhije

IVO PILAR sa suprugom Jelenom Shek na izletu u Veneciji. Vjenčali su se 23. listopada 1902. u Sarajevu, a obred vjenčanja vodio je tadašnji vrhbosanski nadbiskup Josip Stadler

Nacional donosi ulomak iz knjige 'Ivo Pilar - pisac, političar, ideolog (1898. - 1918.)' u kojem povjesničar **Tomislav Jonjić** opisuje život i politički rad aktivnog sudionika hrvatske povijesti uoči stvaranja prve jugoslavenske države

FOTOGRAFIJE OBIJAVLJENE UZ DOPUSTITELJSTVO IZDAVAČA

Ivo Pilar (1874.-1933.), pravnik, sociolog, političar i politički ideolog, okušao se je i na brojnim drugim kulturnim i znanstvenim područjima, baveći se još i književnošću, likovnom kritikom, kulturnom politikom, historiografijom, sociologijom, antropologijom, politologijom, psihologijom, filozofijom i još ponekom disciplinom, uvijek orući svoju brazdu racionalno i interdisciplinarno, s nastojanjem da shvati bit problema i njegove dubinske uzroke, ali i s težnjom da svoje spoznaje upotrijebi, a ponekad i prilagodi za potrebe vlastitih političkih koncepcija. Zato se i o njegovim izvanpolitičkim interesima i aktivnostima može govoriti samo uvjetno, jer i one koje su naizgled sasvim nepolitičke, u biti su imale pretežno političke motive i svrhe.

Kao izdanak dviju uglednih građanskih obitelji, od kojih je ona s majčine mu strane bila i imućna, Pilar je pozornost javnosti na sebe skrenuo 1898. godine, kad je u Viencu, tada najuglednijemu hrvatskom književnom časopisu, objavio ideološko-programatsku raspravu pod naslovom „Secesija“. Bilo je to u jeku vrlo intenzivnog sukoba modernističke i tradicionalističke struje u hrvatskoj književnosti i umjetnosti uopće. Taj sukob je u velikoj mjeri bio odjek sličnih kretanja u Europi, a napose u Austriji, ali je u banskoj Hrvatskoj i u Dalmaciji dobio specifične crte zbog kulturnoga i političkoga konteksta u kojem se je odvijao. Zahvaljujući toj raspravi i činjenici da se je u Beču nalazio u krugu pokretača modernističkoga časopisa Mladost, Pilar je postao jednim od ideologa mladog naraštaja, a premda će razmjerno brzo shvatiti ograničenja tog pokreta, on će neke od elemenata svojih mladenačkih pogleda zadržati do kraja života, navlastito naglašenu modernističku i istodobno protuklerikalnu crtu koja će determinirati čitav niz njegovih životnih i političkih pothvata.

Premda je rođen u Zagrebu, Pilar je nakon studija prava okončanog u Beču, a potom i kraćega studijskog boravka u Parizu koji nam je zapravo i danas potpuna nepoznanica, doselio 1900. u Bosnu i Hercegovinu, zemlju koju je Austro-Ugarska 1878. okupirala, a koja se je sve do aneksije 1908. formalno nalazila pod sultanovim suverenitetom. Usprkos tamošnjim snažnim ograničenjima javnoga života i nemogućnosti političkog organiziranja, Pilar je već 1900. u Sarajevu sudjelovao u pokretanju Kola sarajevskih (hrvatskih) književnika, a odmah se je pojavio i u prvim otvorenijim manifestacijama hrvatske nacionalne svijesti u tim zemljama.

Upravo u Bosni i Hercegovini, u koju je, kako sam kaže, došao kao slavosrpski potomak i apostol hrvatsko-srpske sloge, Pilar je shvatio da velikosrpska propaganda, koju su snažno podupirale vlade Srbije i Crne Gore, ali i srpska gospodarsko-kulturna i politička elita iz Austro-Ugarske, teži za stvaranjem Velike Srbije te da je uklanjanje odnosno posrbljivanje svih nesrba pravi smisao ideologije koju je on nazivao „svesrpskom“. Svijest o tome kod njega će stvoriti uvjerenje da se Hrvatima toj politici moraju organizirano suprotstaviti, a to - prema njegovu uvjerenju - mogu učiniti tako da se uspostavi čvrsta suradnja katolika i muslimana te da se istodobno dobije zaštita vladajućih, ponajprije austrijskih krugova.

Iako je sljepilu habsburške odnosno austrijske politike pripisivao veliki dio krivice za težak položaj hrvatskog naroda, Pilar je bio uvjeren da će razbuđeni mađarski nacionalizam, koji je tražio načina kako da se oslobodi utjecaja Austrije, i koji je istodobno bio impregniran sekularističkim i dijelom otvoreno protukatoličkim utjecajima, uvijek lako naći zajednički jezik s protuaustrijski i protukatolički raspoloženim Srbima. Na temelju studija povijesti

DR. IVO PILAR (1874. - 1933.)

bio je zbog svoje ideologije prešućivan autor u doba Kraljevstva SHS, a i kasnije dok je Hrvatska bila u sastavu SFRJ

Premda je rođen u Zagrebu, Pilar se nakon studija prava okončanog u Beču, a potom i kraćega studijskog boravka u Parizu, doselio 1900. u BiH, zemlju koju je 1878. godine okupirala Austro-Ugarska

i geopolitike on je također došao do zaključka da je suradnja Italije i Srbije logična i prirodna te da ona podjednako ugrožava i Hrvatsku i Austro-Ugarsku. Zbog toga se je posvetio promicanju zamisli o katoličko-muslimanskoj suradnji te zalaganju za što skoriju aneksiju Bosne i Hercegovine, kao prvome koraku prema ujedinjenju tih pokrajina s ostalim hrvatskim zemljama.

Teoretskoj i načelnoj zamisli o katoličko-muslimanskoj suradnji u to su se doba ispriječile mnoge prepreke. Čitav društveni život u Bosni i Hercegovini bio je organiziran na konfesionalnim načeli-

ma, a austro-ugarska je uprava s izrazitom nesklonošću gledala na širenje kako hrvatske, tako i srpske nacionalne ideologije te je u jednom razdoblju nastojala izgraditi poseban, nadkonfesionalni „bošnjački“ identitet, što se je pokazalo posve promašenim, a pogodovalo je jačanju dugotrajnoga srpsko-muslimanskoga taktičkog saveza, uvjetovanog prividno sličnim, a stvarno dubinski različitim otporom najprije okupaciji, a potom i aneksiji.

No, samo protivljenje režima nacionalnim ideologijama - i hrvatskoj i srpskoj - u dodatnoj je mjeri posredno jačalo usko konfesionalne koncepcije, pa i onu na muslimanskoj strani koja je prividno puno više javno polemizirala s katoličko-hrvatskim pogledima, ali je zapravo bila svjesna da ju ozbiljnije od njih ugrožavaju interkonfesionalne zamisli koje su hrvatskoj nacionalnoj ideji privlačile pretežan dio mlade muslimanske inteligencije.

Sve to je uvelike ugrožavalo Pilarovu viziju oblikovanja moderne hrvatske nacije, a poseban problem predstavljala je činjenica da su se njegove interkonfesionalne zamisli sukobljavale s konfesionalnom tradicijom usred jednog razdoblja koje su u znatnoj mjeri determinirali odjeci kulturne borbe koja se je na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće vodila diljem Europe, upravo u vrijeme kad je Katolička crkva nastojala organizirano odgovoriti na sve naglašenije tendencije sekularizacije društva i potiskivanja njezina utjecaja iz prosvjete, kulture i politike.

To je Pilara i njegove istomišljenike vodilo u sukob s utjecajnim i naobraženim vrhbosanskim nadbiskupom dr. Josipom Stadlerom, koji je imao ambiciju nastupati ne samo kao vjerski, nego i kao politički predvodnik katoličkih Hrvata u BiH. U prvo vrijeme je Pilar pomišljao na to da se utjecaju Stadlera i njegova kruga suprotstavi širenjem ideja, pa čak i organizacije Hrvatske napredne stranke u Bosni i Hercegovini, ali je tu zamisao napustio čim je shvatio da su naprednjaci pripravnici popustiti srpskim aspiracijama na Bosnu i Hercegovinu i odustati od zahtijevanja da se te zemlje pripoje Hrvatskoj.

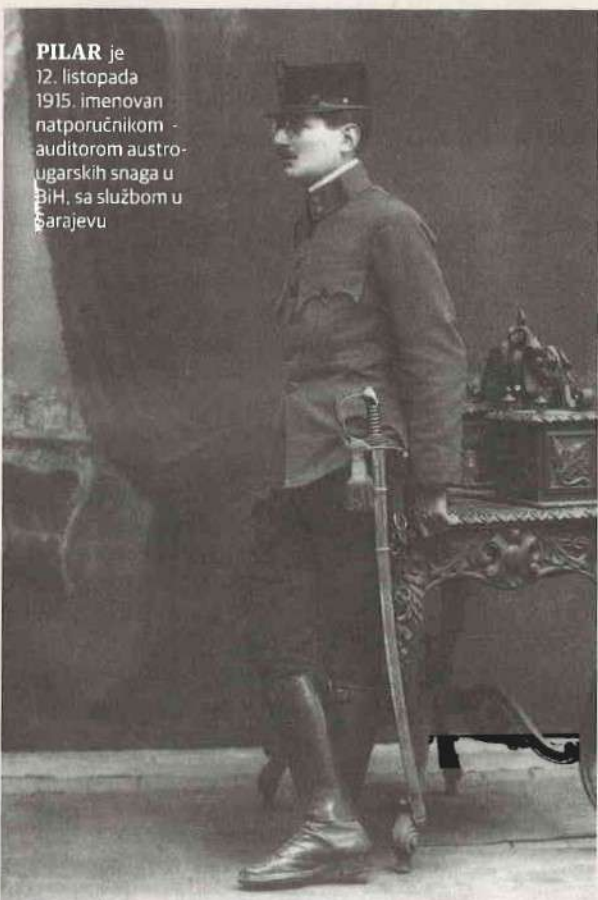
Ta politika popuštanja Srbima u odnosu na Bosnu i Hercegovinu svoj je formalni izraz nalazila u tzv. politici novoga kursa i u Rijskoj rezoluciji iz 1905., nakon koje je formirana Hrvatsko-srpska koalicija, pa je nakon toga u Pilaru i u dijelu hrvatske svjetovnjačke inteligencije dozrela zamisao da je Hrvate u Bosni i Hercegovini u

novim prilikama, kad je režim postao nešto liberalniji, potrebno organizirati neovisno o strankama iz banske Hrvatske odnosno Dalmacije. Zato će upravo on nastupiti kao jedan od pokretača, a onda i ideolog i ključni tvorac temeljnih dokumenata Hrvatske narodne zajednice, prve kulturno-gospodarske, kasnije i političke organizacije bosansko-hercegovačkih Hrvata.

Ona je osnovana u kolovozu 1906., a njezino je ustrojavanje naišlo na negodovanje vlasti koje su dulje od jedne godine zatezale s odobrenjem Pravila, ali je ubrzo izazvalo i negodovanje nadbiskupa Stadlera koji je više iz svjetonazorsko-vjerskih i osobnih, nego iz nacionalno-političkih pobuda pokušao novoj organizaciji nametnuti naglašeniji katolički program. Uslijed toga

PILAR je 12. listopada 1915. imenovan natporučnikom - auditorom austro-ugarskih snaga u BiH, sa službom u Sarajevu

MLADIVO PILAR (stoji u sredini) nakon majčine smrti preselio se kod djeda i bake, Gjure i Klementine Crnadak

Pilar je bio za hrvatsko - muslimansku suradnju, jednu od konstanti u svome ideološkom sustavu iako mu se nije sviđala uloga nadbiskupa Josipa Stadlera

će tijekom 1908., a osobito 1909., pod dojmom neostvarenih nada da će aneksija dovesti do ujedinjenja hrvatskih zemalja, Hrvatska narodna zajednica doživjeti teške trzavice i unutarnje prijepore.

Na njih će u nemaloj mjeri utjecati djelovanje hrvatskih stranaka iz Trojednice, napose starčevićanskih, a još više zdušna potpora koju su svjetovnjačkom vodstvu organizacije davali brojni bosanski i hercegovački franjevci koji su - poglavito oni s područja Vrhbosanske nadbiskupije - već dulje vrijeme bili u žestoku sukobu s nadbiskupom Stadlerom zbog podjele župa i smanjenja franjevačkog utjecaja nakon uvođenja redovite katoličke hijerarhije u Bosnu i Hercegovinu. U tom sukobu je Pilar prednjačio među oponentima nadbiskupu te je napisao i seriju oštrih polemičkih tekstova koji su se malo potom pojavili i kao brošura.

Iako je vodstvo Hrvatske narodne zajednice u kontekstu uvođenja ustavnog stanja i priprema za sazivanje zemaljskog sabora pokazivalo spremnost na taktičke ustupke vrhbosanskom nadbiskupu, on je bio nezadovoljan i tempom tih ustupaka i njihovim značenjem, a sumnjao je u prave nakane zajedničarskog vodstva te je u jednom razdoblju imao i otvorenu potporu frankovačkih pravaša. Ovi su, pak, zazirali od jedva prikrivanoga zajedničarskoga koketiranja s milincima, pa i s dijelovima Hrvatsko-srpske koalicije, motiviranog nastojanjem da u banskoj Hrvatskoj i Dalmaciji dobiju što širu potporu za bosansko-hercegovačke Hrvate, radi čega je u dijelu zajedničarskog vodstva pokazivana spremnost i na ustupke tamošnjim Srbima.

Kad nije uspio ostvariti prevagu u Hrvatskoj narodnoj zajednici, Stadler je 1909./1910. utemeljio Hrvatsku katoličku udrugu koja je od početka nastupala kao politička stranka. Makar je i unutar srpskih i unutar muslimanskih organizacija zbog različitih razloga došlo do cijepanja i prijedora odnosno do različitog pozicioniranja pojedinih političkih skupina, među Hrvatima katolicima podjele su bile najdublje, pa su oni i nakon uvođenja ustavnog stanja (1910.) na izbore za Sabor Bosne i Hercegovine išli duboko podijeljeni.

Na izborima je Hrvatska narodna zajednica ostvarila premoćnu pobjedu, ali je usprkos tomu njezino vodstvo nastavilo pokazivati spremnost na ograničene koncesije Stadleru, dok je njezin saborski klub nastavio popuštati pred ideologijom tzv.

hrvatsko-srpskoga narodnog jedinstva kojoj je glavni vjetar u jedra davala austro-ugarska politika svojim nepopularnim mjerama ne samo u BiH nego i u drugim hrvatskim zemljama.

Dijelom zbog pritiska Svete Stolice, kojoj podjela katolika i sukobi svjetovnoga i redovničkoga klera nisu bili po volji, a ponajviše zbog logike parlamentarnog života u konfesionalno ustrojenu Saboru te procesa ujedinjavanja pravaških stranaka u banskoj Hrvatskoj i u Dalmaciji, koji je zaprijetio izolacijom bosansko-hercegovačkih Hrvata, uskoro je došlo do formalnog stapanja Hrvatske narodne zajednice i Hrvatske katoličke udruge. To stapanje, međutim, nije zapravo nikad posve zatrpalo duboke ideološko-političke procjepe koji će i dalje polarizirati bosansko-hercegovačke Hrvate, čiji će saborski klub već 1911. zasnovati razmjerno stabilnu suradnju s muslimanskim saborskim klubom.

Premda je odobravao hrvatsko-muslimansku suradnju kao jednu od konstanti u svome ideološkom sustavu,

Pilar nije bio oduševljen svjetonazorskim i ideološko-političkim ustupcima Stadleru, smatrajući da taj proces označuje pobjedu klerikalnih tendencija koje su se mogle nazrijeti i u previranjima na pravaškome dijelu političkog spektra u banskoj Hrvatskoj.

FOTOGRAFIJA BECKOG SVEUČILIŠTA na kojem je Pilar 14. srpnja 1899. promoviran u doktora prava, s kraja 19. stoljeća

Nezadovoljstvo kod njega izazivalo je i zajedničarsko popuštanje jugoslavenskoj ideologiji koje je u nemaloj mjeri bilo na tragu milinovačke starčevićanske struje u banskoj Hrvatskoj. Na to je, međutim, sve manje mogao utjecati, jer se na saborskim izborima nije ni pojavio kao kandidat, a živio je u provinciji, pa se je smanjivao i njegov utjecaj u organizaciji.

Upravo te tendencije u životu bosansko-hercegovačkih katolika Hrvata utjecale su na njegovo djelomično povlačenje iz političkog života, nakon čega se on, pored bavljenja pravom i na praktičnoj i na doktrinarnoj razini, posvećuje ideološkome i znanstveno-publicističkom radu. Nije time, međutim, utnuo njegov interes za politiku, pa će uskoro pokazati spremnost na suradnju i sa Stadlerom, kad je ocijenio da je to u hrvatskome nacionalnom interesu. Naime, upravo on je potaknuo sarajevskog nadbiskupa da posredovanjem pape Benedikta XV. pokuša spriječiti ulazak Italije u svjetski rat kako bi se otklonila prijetnja diobe hrvatskih zemalja između Italije i Srbije.

Kad se je taj pokušaj izjalovio, Pilar će tijekom rata poduzeti čitav niz pokušaja da se spriječi razbijanje Austro-Ugarske i stvaranje jugoslavenske države, a riješi hrvatsko pitanje ujedinjenjem hrvatskih zemalja i osiguranjem njihova položaja. Napisao je čitav niz promemorijskih i elaborata o hrvatskom pitanju namijenjenih visokim državnim dužnosnicima, pa i samome vladaru. Usporedno s time će tijekom ratnih dana nastati njegova najvažnija djela, među kojima se osobito ističe knjiga Svjetski rat i Hrvati. Pokus orijentacije hrvatskoga naroda još prije svršetka rata, koja je izišla u dva izdanja (1915. te 1917.), te njegovo životno djelo, rasprava o južnoslavenskom pitanju koja je pod naslovom Die Südslawische Frage und der Weltkrieg. Die übersichtliche Darstellung des Gesamt-Problems tiskana u Beču u ožujku 1918. godine.

Ta dva djela, kao i posebna Pilarova geopolitička rasprava Politički zemljopis hrvatskih zemalja. Geopolitička studija koja je također izišla 1918., priskrbili su njihovu autoru naslov i ulogu važnog ideologa protujugoslavenstva, a u nekim tendencioznim i površnim prikazima i ideologa protusrpstva. Zato su te knjige, a napose Južnoslavensko pitanje, kao oštromna raščlamba geopolitičkih, povijesnih, etnopsiholoških i vjersko-kulturnih sila pokretnica u povijesti hrvatskoga i srpskog naroda, u obje jugoslavenske države smatrane vrlo nepočetnim štivom. Oko Južnoslavenskog pitanja nastale su i razne legende koje

su samo demonstrirale vrijednost i važnost te knjige, koja kao malo koja iz tog doba nudi posve drugačiju, kritičku raščlambu srpskoga i ruskog pravoslavlja kao jedne od bitnih sastavnica srpskoga odnosno ruskog imperijalizma.

Utjecaj te knjige je, doduše, bio i ostao ograničen, jer je ona tiskana na njemačkom jeziku u svega 1.500 primjeraka te je već u ljeto 1918. bila praktično rasprodana. Zato su njezine koncepcije ostale bez pravog odjeka u vladajućim krugovima, a nisu u većoj mjeri mogle utjecati ni na oblikovanje stajališta hrvatskih političkih grupacija. Postoji ipak čitav niz svjedočenja da je knjiga ostavila snažan dojam na one koji su je ipak uspjeli pročitati, a i u razdoblju između dva svjetska rata Pilarovo je Južnoslavensko pitanje utjecalo na ideološko formiranje jednog dijela hrvatske mladeži, pa je baš ta činjenica potaknula uredništvo Hrvatske mladice, omladinskoga glasila bliska Hrvatskoj federalističkoj seljačkoj stranci, da 1928. započne s objavljivanjem hrvatskog prijevoda na stranicama tog časopisa. No, taj je pothvat ubrzo prekinut proglašenjem šestosiječanjske diktature.

Zahvaljujući ponajprije Južnoslavenskom pitanju, kao i seriji političkih akcija koje je poduzimao osobito 1917./18., kad se je zdušno protivio politički nastaloj u povodu Svibanjske deklaracije Južnoslavenskoga kluba u bečkome Carevinskom vijeću, Pilar je nakon stvaranja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca bio nepočetan, pa se je u velikoj mjeri povukao iz javnog života. Godine 1920. s obitelji je preselio u Zagreb, gdje se je nastavio baviti odvjetništvom, glavnim svojim zanimanjem još od 1905., kad je odvjetničku pisarnicu otvorio u Tuzli. Postupno se je uključivao i u javni život, ali je 1921. optužen na političkome procesu, a potom bio i osuđen skupa sa svojim znancem, hrvatskim povjesničarom dr. Milanom pl. Šufflayem te većim brojem suoptuženika koje uglavnom nije ni poznao niti je s njima imao kakve veze.

Ni to ga nije obeshrabilo, nego je nastavio javno djelovati, održavati predavanja i pisati članke u novinama i časopisima, nastojeći izbjeći izravnu konfrontaciju s režimom. Godine 1922. pojavila se je njegova opsežna knjiga o važnosti samoodgoja i individualizma, a koju godinu kasnije postat će predsjednikom Sociološkog društva u Zagrebu te suutemeljiteljem njegove Antropološke sekcije. Bio je to njegov odgovor na nastojanja režima i režimu bliske inteligencije da se jugoslavenstvo legitimira ne samo shvaćanjem da su hrvatski i srpski jedan jezik, nego i tezama da „Jugoslaveni“ predstavljaju zasebnu, po mnogočemu superiornu rasu. Ta rasna, počesto i otvoreno rasistička koncepcija koja se nalazi u samim temeljima jugoslavenske ideologije,

Pilar je tijekom rata poduzeo niz pokušaja da se spriječi razbijanje Austro-Ugarske i stvaranje jugoslavenske države, a riješi hrvatsko pitanje ujedinjenjem hrvatskih zemalja

JEDNA OD RIJETKIH FOTOGRAFIJA supružnika Ive i Jelene Pilar (sjede) u društvu nepoznatih prijatelja

izazvat će čitavu seriju Pilarovih socioloških eseja i rasprava.

U drugoj polovici 1920-ih godina posebno se je posvetio studiju vjersko-kulturnih tema, napose fenomenu srednjovjekovne Crkve bosanske. I taj interes, u kome je Pilar pokazivao naglašeno nastojanje da dokaže utjecaj zoroastričkog dualizma na staru religiju Hrvata i Srba, bio je motiviran političkim razlozima i težnjom da se dokaže hrvatstvo bosansko-hercegovačkih muslimana. U znanstvenom smislu Pilarov doprinos i nije bio osobit, ali je zato njegova uloga u popularizaciji dualističkih tema znatna. No, kako su se političke prilike zaoštavale, a pokolj hrvatskih parlamentarnih zastupnika u beogradskoj Narodnoj skupštini u lipnju 1928. doveo do radikalizacije hrvatsko-srpskog spora, on se je u posljednjih pet godina svog života ponovno intenzivnije uključio u politička previranja.

Tada je nastao čitav niz njegovih spisa i memorija o hrvatskom pitanju. Načelno protivnik revolucionarnim metodama i naglim odlukama, Pilar se je zalagao za postupno i etapno pretvaranje jugoslavenske države u federaciju. U tom bi se procesu, prema njegovim zamislima, hrvatske zemlje, u koje on uvijek ubraja i Bosnu i Hercegovinu, postupno ujedinjavale, a Hrvati bi gospodarski, kulturno i politički jačali te gradili veze koliko s drugim srpskim protivnicima, toliko i sa Zapadom kojemu pripadaju svojom poviješću. Na kraju tog procesa jačanja cjelokupne protusrpske fronte u Kraljevini Jugoslaviji, i Hrvati bi u povoljnome međunarodno-političkom trenutku mogli pristupiti ostvarenju sna o vlastitoj neovisnoj državi koja, prema njegovu mišljenju, bez Bosne i Hercegovine možda može formalno opstati, ali ne može očuvati neovisnost i prosperitet.

U tom smislu je Pilar nastojao i djelovati kod vodećih hrvatskih političkih osoba, a tim duhom bila je nadahnut i njegova posljednja knjiga, potpisana pseudonimom Florian Lichtträger, koja je pod naslovom Immer wieder Serbien (Uvijek iznova Srbija) objavljena u veljači 1933. u Berlinu. I u njoj je Pilar posredno dokazivao nemogućnost opstanka jugoslavenske države, ponavljajući svoje uvjerenje da je Bosna i Hercegovina ključ za rješenje hrvatskog pitanja i uvjet opstanka Hrvatske kao samostalne države. Sedam mjeseci kasnije, u rujnu 1933. pronađen je mrtav u svojoj kući u Zagrebu, a njegova se smrt do danas smatra nerazjašnjenom.

Iako je u znatnome dijelu svog života, napose nakon 1918. godine, djelovao samostalno, Pilar je, dakle, vrlo aktivno sudjelovao i u hrvatskome političkom životu 1918.-1933. godine te je povremeno ipak ostvarivao snažan intelektualni utjecaj na svoje suvremenike. Taj je utjecaj nakon njegove smrti postao još i veći, a osobito je porastao nakon što je u jesen 1943., nakon pada Italije, u Zagrebu objavljen inače razmjerno loš i dosta neprecizan prijevod njegova glavnog djela, a koji mjesec kasnije i drugo, integralno izdanje izvorne, njemačke verzije.

Svijest o važnosti njegova Južnoslavenskog pitanja bila je takva da je pretisak toga hrvatskog prijevoda osvanuo i 1990. godine, u vrijeme kad je bilo posve očito da se provode posljednje pripreme za stvaranje Velike Srbije: Pilar je, naime, bez ikakve sumnje i tada shvaćan ne samo kao jedan od oštroumnih analitičara historijskih i političkih procesa na istočnoj obali Jadrana, nego i kao jedan od ponajvažnijih hrvatskih političkih ideologa prve polovice XX. stoljeća.

U našoj doista bogatoj povijesno-političkoj publicistici ne znam da smo ikad imali bistrijeg čovjeka i lucidnije pero među onima koji politiku nisu stvarali nego su je tumačili i komentirali. To danas, o sedamdeset petoj

godišnjici Pilarova Južnoslavenskog pitanja smijemo reći s punim uvjerenjem da se nismo nimalo preneglili.

Dubravko Jelčić (1993.)

Pilar je bio neumjereno napadan i plijenjen, a isto tako neusporedivo hvaljen i kriomice čitan. Često se o njegovu djelu i njemu govorilo i pisalo napamet, širila bijela i crna legenda. Vrijeme je da se kritički izdaju njegova djela i relevantni dijelovi ostavštine. Pilar to zaslužuje kao jedan od naših najboljih političkih pisaca.

Trpimir Macan (1997.)

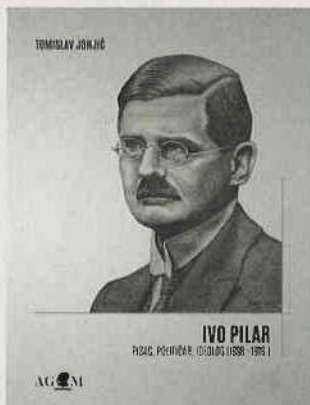
Iako novije spoznaje o njegovu sudjelovanju u društvenome i političkom životu prve jugoslavenske države sile na reviziju ranijih predodžaba, prema kojima je dr. Ivo Pilar od proglašenja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca 1. prosinca 1918. do nerazjašnjene smrti početkom rujna 1933. bio u velikoj mjeri ostraciran iz javnosti kao politički nepoćudna osoba, ni danas nema nikakve sumnje o tome da ključna njegova političko-publicistička djela, ona koja su nastala prije postanka jugoslavenske države, nisu bila po volji ni jugoslavenskim vlastima niti pristašama jugoslavenske ideologije.

Zato ih se ni između dvaju svjetskih ratova nije pretiskivalo, nevodilo niti populariziralo, premda je nekoliko njihovih fragmenata u to doba bilo objavljeno u hrvatskim oporbenim i, zanimljivo, u pravilu omladinskim publikacijama - što je donekle bilo u neskladu s njegovim misaonim sustavom koji je otklanjao svaku revoluciju i svaki prenegljeni korak - a još nepovoljnija bila je sudbina kako tih ideološko-političkih, tako i ostalih njegovih rasprava i studija u drugoj, totalitarnoj jugoslavenskoj državi. Pilara se je, naime, u poratnoj Jugoslaviji prešućivalo i tamo gdje se je o njemu moralo pisati, pa je tako, primjerice, jedva spomenut čak i u raspravi o povijesti sociologije na području jugoslavenske države, makar je godinama bio ne samo predsjednik Sociološkog društva u Zagrebu, nego i glavni pokretač većine njegovih pothvata tijekom oduljeg niza godina.

Sve to je, dakako, utjecalo i na recepciju njegove misli u hrvatskoj znanstvenoj i političkoj javnosti. Osim kratkoga, u pravilu pogrešnoga i skoro beziznimno tendencioznog spominjanja u leksikonima i enciklopedijama, njegovo se je ime u razdoblju od 1945. do 1991. obično izbjegavalo i prešućivalo, pa su i on i njegovo djelo široj javnosti ostali uglavnom nepoznati. Na zaključak da je smatran nepoćudnim autorom upućivala bi već ta šutnja, i kad ne bi bilo izravnih svjedočenja. A imamo ih, kako u odnosu na nj, tako i u odnosu na njegova djela, navlastito ono glavno:

Pilarovu knjigu Die südslawische Frage und der Weltkrieg. Übersichtliche Darstellung des Gesamt-Problems, koja je objavljena u Beču 1918., a onda se u nesolidnu hrvatskom prijevodu - koji na mnogo mjesta iskrivljuje Pilarova gledišta, pa je zaslužan i za stanovite dvojbe i pogrešna tumačenja njegovih političkih i znanstvenih pogleda - pojavila tek 1943. u Zagrebu pod naslovom Južnoslavensko pitanje. Prikaz cjelokupnog pitanja.

MONOGRAFIJU o prvoj fazi političkog djelovanja dr. Ive Pilara u sumrak Austro-Ugarske Monarhije objavio je zagrebački AGM

U rujnu 1933. Ivo Pilar pronađen je mrtav u svojoj kući u Zagrebu, a njegova smrt do danas se smatra nerazjašnjenom. Umro je nakon objave svoje zadnje knjige u Berlinu, o nemogućnosti opstanka jugoslavenske države